ISTIQLOLDAN KEYINGI YILLARDA HIKOYALAR TADRIJI VA ULARNING AHAMIYATI

Absayitova Shahlo To‘lqinjon qizi

Qabul qilindi: 23.10.2025
Ko‘rib chiqildi: 24.10.2025
Tasdiqlandi: 25.10.2025

Kalit so‘zlar:
hikoya janri, zamonaviy o‘zbek hikoyachiligi, badiiy tadrij, milliy o‘zlik, psixologik hikoya, ijtimoiy muammolar, ma’naviy qadriyatlar.

Annotatsiya. Ushbu tadqiqot ishida O‘zbekiston mustaqillikka erishgandan keyingi yillarda hikoya janrining taraqqiyoti, mavzu va uslub jihatidan yangilanish jarayonlari tahlil etiladi. Mustaqillik adabiyotida inson ruhiyati, milliy o‘zlik, ijtimoiy muammolar va ma’naviy qadriyatlarni aks ettirishda hikoyaning tutgan o‘rni yoritiladi. Shuningdek, zamonaviy o‘zbek hikoyachiligida kuzatilayotgan yangi tendensiyalar, yosh ijodkorlarning izlanishlari va hikoyaning ijtimoiy-ma’naviy ahamiyati haqida so‘z yuritiladi.

Kirish. O‘zbekiston mustaqillikka erishgach, milliy adabiyotimiz yangi bosqichga ko‘tarildi. Mustamlaka davrida cheklab qo‘yilgan mavzu, g‘oya va badiiy erkinliklar qayta tiklandi. Ayniqsa, hikoya janri — xalq hayotini, ruhiyatini, zamon muammolarini ixcham, lekin teran ifoda etish imkonini beruvchi shakl sifatida yangicha mazmun kasb etdi. Mustaqillik yillarida hikoyaning tadriji, badiiy qamrovi va uslubiy xilma-xilligi sezilarli darajada boyidi. 1991 yildan so‘ng adabiy jarayonda insonning ichki dunyosi, milliy o‘zlik, tarixiy xotira, ma’naviy izlanishlar markaziy o‘ringa chiqdi. Hikoyachilar endilikda ijtimoiy buyurtma emas, balki erkin ijodiy fikr asosida yozishga kirishdilar. Shu bilan hikoya janrida quyidagi yo‘nalishlar shakllandi:

- Psixologik hikoyalar — inson qalbidagi kechinmalar, iztiroblar, orzu va umidlarni chuqur tahlil qiluvchi asarlar (Xurshid Do‘stmuhammad, O‘tkir Hoshimov, Nodir Normatov ijodida).
- Falsafiy va ramziy hikoyalar — hayot mazmuni, inson va taqdir, erkinlik, vaqt va o‘lim singari umuminsoniy mavzularni yorituvchi asarlar (Erkin A’zam, Nazar Eshonqul, Ulug‘bek Hamdam asarlarida).
- Ijtimoiy-realistik hikoyalar — o‘tish davrining murakkab voqeligini, xalqning yangi hayotga moslashuv jarayonini aks ettiruvchi hikoyalar (Tog‘ay Murod, Shoyim Bo‘taev, Muhammad Alixon kabi yozuvchilar ijodida).

Mustaqillik davrida yaratilgan hikoyalar xalqimiz ongida quyidagi jarayonlarni shakllantirdi:

- Milliy o‘zlikni anglashni kuchaytirdi. Hikoyalar orqali o‘zbek insonining qadri, tili, e’tiqodi, urf-odati yangicha badiiy talqinda gavdalandi.
- Ma’naviy yangilanishga xizmat qildi. Insonparvarlik, vatanparvarlik, adolat, sadoqat, sabr-toqat g‘oyalari markaziy o‘ringa chiqdi.
- Zamonaviy avlod tafakkurini boyitdi. Yosh yozuvchilar hikoya janrini tajriba maydoni sifatida ko‘rib, yangi shakl va uslublarni sinab ko‘rmoqdalar.

Hozirgi kunda hikoya janri qisqa shakl, minimalizm, ichki monolog, metaforik tilda ifoda kabi yo‘nalishlar bilan boyimoqda. Yangi avlod yozuvchilari (Asad Dilmurod, Dilfuza Ismatova, Shoazim Minhoj, Umid Bekmurod) hikoya janrini zamonaviy ruhda, global muammolar fonida talqin etmoqdalar. Shuningdek, ayol mualliflarning faolligi — o‘zbek hikoyachiligida yangi ovozlar paydo bo‘lishiga sabab bo‘ldi.

Adabiyotlar tahlili. O‘zbekiston mustaqillikka erishganidan so‘ng, adabiyotshunoslikda hikoya janrining rivoji, uning badiiy va ijtimoiy funksiyalarini o‘rganishga bag‘ishlangan tadqiqotlar soni ortdi. Mustaqillik davrida yozilgan adabiy-tanqidiy maqolalar, monografiyalar va adabiy jarayonni kuzatuvchi tahliliy ishlar hikoyaning yangi bosqichdagi tadrijini aniqlashda muhim manba bo‘lib xizmat qilmoqda. Adabiyotshunos olimlar Naim Karimov, Ozod Sharafiddinov, Abdug‘afur Rasulov, Bahodir Karim, Matluba Qo‘shjonova kabi tadqiqotchilar o‘z ishlarida mustaqillikdan keyingi o‘zbek adabiyotining yangilanish jarayonlarini tahlil qilganlar. Ularning fikricha, istiqlol davrida o‘zbek hikoyachiligi milliy o‘zlikni anglash, tarixiy xotirani tiklash va inson ruhiyatini yoritishga qaratilgan badiiy izlanishlar bilan ajralib turadi. Masalan, Naim Karimovning “Mustaqillik adabiyoti ufqlari” nomli maqolalarida yozuvchi va o‘quvchi munosabatlaridagi o‘zgarishlar, jamiyatdagi erkinlik muhitining badiiy ifodaga ta’siri yoritiladi. Ozod Sharafiddinov esa hikoya janrining ixcham shaklda katta g‘oyaviy mazmunni ifoda etish imkoniyatini alohida ta’kidlaydi.

So‘nggi yillarda ayrim yozuvchilarning ijodiga bag‘ishlangan monografiyalar ham hikoyaning tadrijini o‘rganishda muhim manba hisoblanadi. Masalan:

- Erkin A’zam hikoyalarida falsafiy ramzlar va hayotiy mushohada markaziy o‘rin egallaydi (Bahodir Karim tadqiqotlarida).
- Xurshid Do‘stmuhammad hikoyalarida inson vijdoni va jamiyat qarama-qarshiligi tahlil qilinadi.

- Nazar Eshonqul asarlarida esa metaforik ifoda va ekzistensial izlanishlar o‘z aksini topadi.

Bu ijodkorlar misolida mustaqillik davri hikoyachiligi tematik kenglik, uslubiy xilma-xillik va badiiy jasorat jihatidan yangi pog‘onaga ko‘tarilgani ko‘rinadi.

Yangi avlod yozuvchilari — Umid Bekmurod, Asad Dilmurod, Dilfuza Ismatova, Shoazim Minhoj kabi ijodkorlar hikoya janrida minimalizm, metaforik tafakkur, ichki dialog kabi zamonaviy tendensiyalarni rivojlantirmoqda. Ularning asarlari haqida yozilgan tahliliy maqolalarda (xususan “Yoshlik” va “Ijod” jurnallarida) hikoya janrining raqamli davrga moslashuvi, internet adabiyoti shakllanishi haqida fikrlar bildiriladi. Adabiyotlar tahlilidan ko‘rinadiki, istiqlol davrida hikoya janrining taraqqiyoti nafaqat shakl, balki mazmun jihatidan ham yangilandi. Badiiy tafakkur o‘z markazini inson ruhiyatiga qaratdi, jamiyatdagi o‘zgarishlar esa hikoyachilikning ijtimoiy missiyasini kuchaytirdi. Shu bois, zamonaviy o‘zbek hikoyachiligi milliy adabiyotning eng faol va dinamik sohasi sifatida e’tirof etiladi.

TADQIQOT MUHOKAMASI. Mustaqillikdan keyingi davr o‘zbek hikoyachiligida yuz bergan o‘zgarishlar chuqur ijtimoiy, madaniy va ruhiy jarayonlar bilan chambarchas bog‘liq. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, hikoya janrining taraqqiyoti avvalo badiiy tafakkurning erkinlashuvi va inson omiliga qaytish tamoyili bilan belgilanadi. Hikoyalarda ilgari yozish taqiqlangan yoki senzura tufayli cheklangan mavzular – milliy g‘urur, e’tiqod, tarixiy xotira, mustaqillik g‘oyalari keng yoritila boshlandi. Yozuvchilar endilikda jamiyatdagi o‘zgarishlarni individual ruhiy holatlar orqali ko‘rsatish yo‘lini tanlayotgani kuzatiladi. Bu esa hikoya janrida psixologizm, ichki monolog, ramziy tasvir kabi badiiy usullarni kuchaytirdi. Muhokama jarayonida shuningdek, hikoya janrining yangi texnologik muhitda – ya’ni internet adabiyoti va ijtimoiy tarmoqlar orqali ommalashgani aniqlanadi. Yosh yozuvchilar o‘z hikoyalarini bloglar, onlayn jurnallar, adabiy saytlar orqali e’lon qilishmoqda. Bu holat hikoyaning format jihatidan qisqarishiga, lekin mazmunan chuqurlashishiga sabab bo‘lmoqda. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, istiqlol davrida hikoyachilik o‘zbek adabiyotining eng harakatchan tarmog‘iga aylandi. U nafaqat estetik, balki ijtimoiy-ma’naviy tarbiya vositasi sifatida ham ahamiyat kasb etmoqda. Hikoyalar orqali jamiyatning ma’naviy qiyofasi, insoniy qadriyatlar, milliy g‘oya hamda zamonaviy tafakkur uyg‘unlashmoqda.

XULOSA. Xulosa qilib aytganda, mustaqillikdan keyingi yillarda o‘zbek hikoyachiligi mazmun va shakl jihatdan sezilarli darajada yangilandi. Tadqiqot davomida quyidagi asosiy natijalarga erishildi:

1. Mustaqillik mafkurasi hikoyalarda yangi g‘oyaviy yo‘nalishlarni yuzaga keltirdi — milliy o‘zlik, erkin fikr, inson qadri, vijdon va mas’uliyat kabi tushunchalar markaziy o‘ringa chiqdi.
2. Hikoyalar psixologik va falsafiy yo‘nalishda rivojlanib, inson ruhiy kechinmalarini ifoda etish orqali jamiyatdagi o‘zgarishlarni aks ettira boshladi.
3. Texnologik taraqqiyot hikoyaning taqdimot shaklini o‘zgartirdi — raqamli platformalarda yangi avlod hikoyachiligi shakllanmoqda.
4. Hikoyachilikning ijtimoiy-ma’naviy vazifasi kuchaydi: o‘quvchi tafakkurini tarbiyalash, milliy qadriyatlarni targ‘ib etish va zamon ruhini aks ettirishda hikoya janri samarali vosita bo‘lib xizmat qilmoqda.

Demak, istiqlol davri hikoyalari — bu o‘zbek adabiyotining yangi bosqichdagi badiiy yutug‘i, xalq ruhiyatining erkin ifodasi va milliy tafakkur taraqqiyotining yorqin ko‘rinishidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov N. *Mustaqillik adabiyoti ufqlari.* – Toshkent: Yozuvchi, 2002.
2. Sharafiddinov O. *Adabiyot va zamon.* – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 1999.
3. G‘afurov I. *Adabiy jarayon va yangilanish.* – Toshkent: Akademnashr, 2008.
4. Karim B. *O‘zbek hikoyachiligi: an’ana va yangilanish.* – Toshkent: Ma’naviyat, 2012.
5. Avezova N. “Zamonaviy o‘zbek hikoyalarida psixologizm masalasi.” // *Sharq yulduzi*, 2017, №4.